

Vairogdziedzeris, tā palielinājums un interpretācija atsevišķu mākslinieku radītajos darbos

Dzintra Kažoka

Rīgas Stradiņa universitāte, Anatomijas un antropoloģijas institūts, Latvija

Ievads. Vairogdziedzeris ir endokrīnās sistēmas dziedzeris, kas atrodas kakla priekšpusē zem t. s. Ādama ābola jeb vairogskrimšļa. Tam ir tauriņveida forma, un tas sastāv no divām daivām – labās (*lobus dexter*) un kreisās (*lobus sinister*). Abas daivas savā starpā saista savienojums – *isthmus*. Vairogdziedzeris ražo ļoti nozīmīgus hormonus trijodtironīnu (T3) un tiroksīnu (T4), kuri ietekmē visus vielmaiņas aspektus. Zināms, ka vairāku gadsimtu laikā vairogdziedzeris ir bijis attēlots daudzu mākslinieku radītajās vērtībās, t. i., zīmējumos, gleznās, skulptūrās, vaska figūrās utt. Arī dziedera forma, izskats, izmērs un to cēloņi vēsturiski ir bijuši definēti un skaidroti dažādi.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Mērķis ir atrast un izpētīt informāciju un zinātniskos pētījumus, kas raksturo palielinātu vairogdziedzeri un tā interpretāciju atsevišķu Renesanses laikmeta (Itālijā – no 14. līdz 16. gs., citās valstīs – no 15. gs. beigām līdz 16. gs. vidum) slavenu un mazāk zināmu mākslinieku radītajos darbos, izmantojot datubāzes (*Pubmed, Scopus*), un apkopot iegūtos rezultātus.

Darba gaitā tika veikta oriģinālo zinātnisko rakstu un bibliogrāfisko atsauču analīze un to apkopojums par vairogdziedzera attēlojumu un interpretāciju renesanses laikmeta mākslas darbos, izmantojot datubāzēs pieejamo informāciju.

Rezultāti. Pirmo reizi 1510. gadā vairogdziedzeri attēloja slavenais renesanses laikmeta mākslinieks Leonardo da Vinči (1452–1519). 1543. gadā vairogdziedzeris kļuva “pazīstams” pēc Andreasa Vezālija (1514–1564) darba *De Humani Corporis Fabrica* publicēšanas. Terminu *glandula thyroidea* 1656. gadā pirmo reizi publicēja angļu ārsts un anatoms Tomass Vartons (1614–1673). Albrehts fon Hallers (1708–1777) ir pirmais, kas norādīja uz palielinātu vairogdziedzeri, bet neprata šīs izmaiņas izskaidrot. Renesanses laikmetā interese par anatomiju un dažādām cilvēka ķermeņa daļām palielinājās un mākslinieki iemūžināja palielinātu vairogdziedzeri un tā detaļas arī savos darbos; tiek minēti dažādi šādas rīcības iemesli. Lai arī atsevišķiem darbiem nav zināms to parādīšanās laiks, ir jāpiemin no 56 līdz 200 mākslas vērtībām, kurās ir atspoguļota palielināta vairogdziedzera tēma.

Darbus, kuros redzamas izmaiņas, var iedalīt četrās grupās: pseidopalielināts vairogdziedzeris, mākslinieka iztēlots (fantāzijas) palielinājums, alegorisks (simbolisks) atspoguļojums un realitātē palielināts vairogdziedzeris. Ir tapuši arī pašporteti ar vairogdziedzeri tajos, un ir jāņem vērā atšķirības starp Ziemeļeiropas un Dienvideiropas mākslinieku pieeju kakla un vairogdziedzera izskata atveidojumam, tehniskajai pusei un attēloto personu izcelsmei.

Secinājumi. Atsevišķu renesanses laikmeta mākslinieku darbi ar iemūžināto vairogdziedzeri un / vai tā lieluma izmaiņām norāda uz šī endokrīnās sistēmas dziedzera vēsturisko, anatomisko un klīnisko nozīmi jau pagātnē. Tā atspoguļojums gleznās un zīmējumos gan norāda uz mākslinieku precizitāti, gan ir svarīgs informācijas avots medicīnā un mākslā gan tagadnē, gan nākotnē.